

บทที่ 3

การวางโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม

แนวความคิดของหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้นมีความแตกต่างจากผู้ออกการเปลี่ยนแปลงการปกครองคนอื่น ๆ ในแง่ที่ว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นั้น จะสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เป็นเพราะหลวงประดิษฐมนูธรรมมีความเชื่อว่าระบบเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ทางการผลิตเป็นเครื่องกำหนดระบบการเมือง และความสัมพันธ์ทางการเมือง ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จะเกิดไม่ได้ ถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ทางการผลิตเสียก่อน¹ และอำนาจรัฐเป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครองในสังคมที่สมาชิกแบ่งออกเป็นวรรณะต่าง ๆ ฉะนั้นวรรณะที่ปกครองสังคมจึงใช้อำนาจรัฐเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมของสังคม การแบ่งอำนาจเป็นสามส่วนตามแบบฉบับของระบบรัฐธรรมนูญเป็นการแบ่งในแบบพีธีเท่านั้น แท้จริงแล้วอำนาจอยู่ที่บุคคลผู้มีอำนาจใช้กลไกในการปกครองและที่เป็นกลไกนั้น² แนวความคิดของหลวงประดิษฐมนูธรรมนี้เองที่เป็นหลักเกณฑ์ในการวางโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม

3.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการวางโครงการเศรษฐกิจ

หลวงประดิษฐมนูธรรมมีความคิดเกี่ยวกับโครงการเศรษฐกิจก่อนหน้าที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ทั้งนี้ดังปรากฏในบันทึกของพลโท ประยูร ภมรมนตรี ผู้ออกการท่านหนึ่งหลายตอน เช่นเมื่อกล่าวถึงการประชุมที่วัดแคทราย จังหวัดนนทบุรีว่า

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "ปัญหาสำคัญของเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีชาพนมยงค์," สังคมศาสตร์ปริทัศน์, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (กันยายน-พฤศจิกายน 2513), หน้า 86

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

"...โดยข้าพเจ้าได้จัดเข้าเรือกลไฟลำใหญ่ให้เฉพาะผู้ใหญ่นายทหาร ไปยังวัดกัจจาลาว... ครั้นแล้วเกิดเรื่องวุ่นวายที่คุุณปรีดีพนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) ได้นำโครงการเศรษฐกิจ (สทกรรม) พิมพ์โรเนียวแจกจ่ายให้คณะผู้ก่อการฯ ไปอ่านพิจารณากัน ครั้นพอพระยาทรงสุรเดชเห็นมีการแจกโครงการอันจะเป็นหลักฐานที่จะเป็นคดีขึ้นก็ไต่ไต่ไวยวายร้องเอะอะ สั่งให้เก็บและเผาไฟ พุคตอวาทอชานคุณปรีดี พนมยงค์ ว่าจะหาเรื่องเข้าคุกเขาตะราง รู้สึกขุ่นเคืองเป็นอย่างมาก..."¹

จากในบันทึกของพลโทประยูร ภมรมนตรี ในตอนนี้แสดงให้เห็นว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมได้พยายามนำแนวความคิดในเรื่องโครงการเศรษฐกิจใหญ่ก่อการคนอื่น ๆ ได้นำพิจารณาควบคู่ไปกับการวางแผนการที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ผู้ก่อการอื่น ๆ เช่น พระยาทรงสุรเดช เป็นผู้หนึ่งที่เริ่มมีความคิดเห็นขัดแย้งกับหลวงประดิษฐมนูธรรม ข้อขัดแย้งนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจนในบันทึกอีกตอนหนึ่งคือ

"...มีอยู่ครั้งเดียวที่พระยาทรงสุรเดชขอพบเป็นพิเศษ เพื่อปรึกษาพิจารณาเรื่องกร่างรัฐธรรมนูญ ข้าพเจ้าได้นั่งฟังอยู่ด้วยโดยตลอดเวลา หลวงประดิษฐมนูธรรมพยายามบรรยายถึงความจำเป็นที่จะต้องทำการปฏิวัติให้ครบรูปทางการปกครอง การเศรษฐกิจ และการสังคม ประกอบกันไป ได้สาธยายลัทธิโซเชี่ยลลิสม์และแนวเศรษฐกิจของศาสตราจารย์ชารีบีอย่างพิสดารกว้างขวาง ซึ่งพระยาทรงสุรเดชนั่งฟังอยู่สักครู่ใหญ่และในที่สุดก็ได้ปรารภพูดตัดจบว่า ที่มาพบกันในวันนี้ต้องการฟังเรื่องหลักการที่จะร่างรัฐธรรมนูญนั้นเป็นสำคัญ ขอให้ทงคเวนเอาเรื่องเศรษฐกิจการสังคมมาพัวพัน หน้าที่ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้มีจุด

¹ พลโทประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผนดินของข้าพเจ้า, หน้า 132.

มุ่งหมายเพียงสร้างรัฐธรรมนูญขึ้นมาเป็นกฎหมายสูงสุดในการบริหารประเทศให้มั่นคงและรุ่งเรือง ส่วนเรื่องการเศรษฐกิจ การสังคมเป็นเรื่องปัญหาลัทธิการเมืองอันเป็นหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎรที่จะได้รับเลือกตั้งซึ่งจะต้องตกเป็นภาระของรัฐบาล ตามวิธีรัฐธรรมนูญต่อไป หาใช้หน้าที่ของคณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง จะมากำหนดบีบบังคับไว้ล่วงหน้าประการใดไม่..."¹

ในความคิดของพระยาทรงสุรเชษฐ์นั้นต้องการเพียงแต่ให้การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นไปตามแผนการเท่านั้น ไม่ต้องการที่จะให้มีการวางแผนการทางด้านการเศรษฐกิจ โดยเห็นว่าควรเป็นหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎรที่จะได้รับการเลือกตั้งตามแบบแผนของรัฐธรรมนูญต่อไปเป็นผู้ดำเนินการ สำหรับหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้น ใน [ระหว่างที่กำลังศึกษาอยู่ในฝรั่งเศสสักได้สนใจในเรื่องลัทธิเศรษฐกิจคิดหาทางปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนด้วยความเห็นอกเห็นใจชีวิตคนยากจน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นลูกชานา ชีวิตในยามเยาว์วัยย่อมประสบกับปัญหาการครองชีพซึ่งมีระดับมาตรฐานต่ำของบรรดาชานาซึ่งเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ จากพื้นฐานทางครอบครัวของหลวงประดิษฐมนูธรรมดังกล่าวนี้จึงทำให้หลวงประดิษฐมนูธรรมมีความต้องการที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้ครบรูปทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม] ดังนั้นหลวงประดิษฐมนูธรรมจึงได้พยายามจะนำโครงการเศรษฐกิจเสนอก่อนการคนอื่น ๆ ในการประชุมวางแผนการเปลี่ยนแปลงการปกครองหลายครั้งหลายหน แต่ผู้ก่อการคนอื่น ๆ มิได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร ดังนั้นหลวงประดิษฐมนูธรรมจึงได้ดำเนินการวางโครงการเศรษฐกิจไปโดยลำพัง ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือคณะราษฎรมิได้มีผู้ใคร่เห็น² ครั้งต่อมาเมื่อทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เรียบร้อยแล้ว คณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองได้จัดให้มีการประชุมประจำสัปดาห์ขึ้นเพื่อพิจารณาเหตุการณ์และแสดงความคิดเห็นในเรื่องการ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 138-9.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 211.

บริหารบ้านเมือง ในโอกาสที่หลวงประดิษฐมนูธรรมได้นำโครงการเศรษฐกิจขึ้นมาปรึกษา คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองส่วนมากไม่ค่อยจะสนใจหรือได้อ่านโครงการนี้กันมา เลย นั่งสงบนิ่งกันเป็นส่วนมาก สรุปแล้วเอาอะไรก็เอากัน¹ ต่อมาหลวงประดิษฐมนูธรรมได้เชิญผู้ก่อการชั้นผู้ใหญ่มาพบเป็นรายบุคคล ส่วนมากมีความเห็นว่ามีที่ความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าก่อน โครงการเศรษฐกิจเป็นเรื่องใหญ่ควรรอไว้ก่อน ส่วนพระยาทรงสุรเดชมีความเห็นว่าจะรับโครงการทั้งหมดไม่ได้ ควรจะนำไปทดลองในห้องที่ใดห้องหนึ่งโดยเฉพาะและจะไม่มีการบังคับให้ราษฎรสมัครใจ แต่หลวงประดิษฐมนูธรรมยืนยันว่า จะต้องรับโครงการไปดำเนินการให้ครบรูป ซึ่งพระยาทรงสุรเดชไม่เห็นด้วย²

ในที่สภหลวงประดิษฐมนูธรรม ได้นำโครงการเศรษฐกิจขึ้นเสนอต่อคณะรัฐบาล โดยชี้แจงว่าผู้ก่อการฝ่ายพลเรือนส่วนมากสนับสนุน คณะกรรมการราษฎรซึ่งมีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาลก็รับฟังคำแถลงการณ์ของหลวงประดิษฐมนูธรรมด้วยความสนใจ แต่โดยที่มีเรื่องด่วนที่จะต้องพิจารณาถึงการ จึงขอนัดประชุมพิเศษโดยเฉพาะเรื่องโครงการเศรษฐกิจในโอกาสต่อไป ต่อมาพระยามโนปกรณนิติธาดาได้เชิญคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองบางคนมาปรึกษาเป็นการภายใน มี คร. ศิว อชพานุกรม ม.ล. เศษ สนิทวงศ์ นายแนบ พหลโยธิน และ ร.ท. ประยูร ภมรมนตรี ที่ประชุมครั้งนี้มีความเห็นสอดคล้องกันว่าทำไม่ได้ ควรจะแยกประเภทเรื่องการปรับปรุงนโยบายที่ดิน และส่งเสริมอาชีพในระบบสหกรณ์และจัดระเบียบเรื่องส่งเสริมการทำมาหากินของประชาชนให้เป็นส่วนลึกเป็นชั้น ๆ ควบคุมราคาและคุณภาพให้ได้อย่างแท้จริง³

3.2 การพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจของคณะรัฐมนตรี

ในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2475 ที่ประชุมได้ตกลงให้เลือกคณะกรรมการขึ้น 14 ท่าน เพื่อพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจฉบับนี้ คณะ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 213.

² เรื่องเดียวกัน; หน้า 214.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 216.

กรรมการชุดนี้ประกอบด้วย ¹

1. พระยามโนปกรณนิติธาดา
2. พระยาราชวังสัน
3. พระยาตรีวิศาลวาจา
4. พระยาทรงสุรเดช
5. หลวงประดิษฐมนูธรรม
6. หลวงเกษสทกรณ
7. นายประยูร ภมรมนตรี
8. นายแนบ พหลโยธิน
9. หม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรวรรณ
10. หลวงคหกรรมบดี
11. หลวงเทศาภิวงศ์รวาวัฒน์
12. นายทวี บุญยเกตุ
13. นายวิลาศ โอสถานนท์
14. หลวงอรรถสารประสิทธิ์ เลขาธิการ

ที่ประชุมได้ตกลงจะทำการพิจารณากันในวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2475

ในวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2475 นายจรรยา สืบแสง และ นายวิลาศ โอสถานนท์ ได้อภิปรายในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 56/2475 ว่า ในการดำเนินงานทางเศรษฐกิจนั้น ได้พยายามเร่งรัฐบาลมาแล้วครั้งหนึ่ง เมื่อประมาณ 6 เดือนมาแล้ว มาบัดนี้ยังไม่ทราบความก้าวหน้า จึงอยากทราบว่าเมื่อไรรัฐบาลจะได้วางโครงการเศรษฐกิจตามที่ได้แถลงนโยบายไว้ พระยาทรงสุรเดชได้ตอบในนามของรัฐบาลว่า รัฐบาลได้มอบหมายให้หลวงประดิษฐมนูธรรมไปยกกว้างแล้ว และนายกรัฐมนตรีก็ได้ตั้งคณะกรรมการไปพิจารณาอีกชั้นหนึ่ง ต้องรอจนกว่าคณะกรรมการพิจารณา

¹ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี วันที่ 9 มีนาคม 2475

เสรีจึงจะประกาศใช้เป็นโครงการได้¹ การที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งจัดว่าเป็นสมาชิกพรรคพวกของหลวงประดิษฐมนูธรรมได้ตั้งกระทู้ถามเกี่ยวกับโครงการเศรษฐกิจในสภาผู้แทนราษฎรเช่นนี้เป็นการเร่งรัดให้รัฐบาลรีบประกาศใช้โครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมเสียโดยเร็ว

ในการประชุมคณะกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2475 นั้น หลวงประดิษฐมนูธรรมมีความมุ่งหมายที่จะให้คณะกรรมการชั่งตวงวัดหลักการของเค้าโครงการเศรษฐกิจโดยละเอียด ก่อนหน้าการประชุมหลวงประดิษฐมนูธรรมได้ขอให้กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีส่งจดหมายเวียนไปยังกรมการทูตทุกทวน ขอให้เสนอความเห็นหรือแจ้งข้อสงสัยเกี่ยวกับเค้าโครงการเศรษฐกิจ มีข้อที่น่าสังเกตก็คือการถามข้อสงสัยในคำชี้แจงเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้น หลวงประดิษฐมนูธรรมได้ใหญ่ถามทำการปฏิญาณตัวไว้ด้วยดังมีรายละเอียดดังนี้²

คำถามข้อสงสัยในคำชี้แจงเค้าโครงการเศรษฐกิจ
ของหลวงประดิษฐมนูธรรม

สำหรับ.....

ข้าพเจ้าผู้ถามซึ่งมีนามข้างท้ายนี้ ขอปฏิญาณว่าข้าพเจ้าได้อ่านเค้าโครงการนั้นจบแล้ว และได้ตั้งตนเป็นกลางในการวินิจฉัย โดยหลีกเลี่ยงเหตุชั่วร้ายที่กีดกันมิให้ลัทธิต่าง ๆ ลงรอยกันไปได้แล้ว ข้าพเจ้าไม่เชื่อในคำโฆษณาอันไม่มีหลักฐาน ข้าพเจ้าไม่ใ้ตั้งใจที่จะไม่รู้อ ข้าพเจ้าไม่ใ้คิดถึงประโยชน์ส่วนตน ข้าพเจ้าไม่ใ้ใ้มีทิฐิมานะอันใด ข้าพเจ้าใ้ใ้สอบถามหลักฐานผู้โฆษณาแล้ว ข้าพเจ้ายังสงสัยในข้อความต่อไปนี้ ขอให้ท่านแจ้งข้อที่ข้าพเจ้ายังสงสัยให้ทราบด้วย

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยที่ 1 ครั้งที่ 55/2475 (วิสามันท์) วันที่ 10 มีนาคม 2475 หน้า 829-34.

² ชัยอนันต์ สุ่มทวนิช และ ชิตติยา กรรณสูต, เรื่องเดิม, หน้า 238.

(ต่อไปนี้ขอให้เขียนข้อความที่สงสัย แจงข้อหนังสืออื่นที่ผู้
สงสัยได้อ่านในการเกิดสงสัยในเค้าโครงการ และนามผู้ोजना)

จากข้อความนี้จะเห็นได้ว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมเองนั้นตระหนักดีว่าจะต้องมี
ผู้ที่ไม่เห็นกับเค้าโครงการเศรษฐกิจนี้อย่างแน่นอนจึงพยายามให้ผู้อ่านพิจารณาด้วยการ
ตั้งตนเป็นกลางไม่ให้มีอคติด้วยลัทธิต่าง ๆ หรือเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง เมื่อ
มีความสงสัยในหลักการข้อใดก็ให้ซักถาม แต่ปรากฏว่า ในการประชุมครั้งนี้คณะกรรมการ
อนุการส่วนใหญ่มิได้ซักถามเท่าที่ควร [มีแต่หม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรวรณ เท่านั้นที่
ทรงซักถามและโต้แย้งในหลักการที่ทรงต้องพระทัย และเมื่อเข้าพระทัยแล้ว ก็ทรงเห็น
ด้วยกับหลักการของหลวงประดิษฐมนูธรรม] เหตุที่คณะกรรมการอื่น ๆ มิได้ซักถามนั้น
อาจจะเป็นเพราะผู้เข้าประชุมส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ทางด้านเศรษฐศาสตร์เป็นพื้นฐาน] ผู้
ที่มีความรู้ทางด้านนี้ก็มีแต่หม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรวรณ หลวงเกษสทกรณ และหลวง
เคชาติวงศ์ ฉะนั้นผู้เข้าประชุมส่วนใหญ่จึงเพียงแต่กล่าวสนับสนุนหรือคัดค้านเท่านั้น
นอกจากนี้แล้วผู้เข้าร่วมประชุมส่วนมากต่างก็มีความคิดเห็นมาแต่แรกแล้วว่า จะสนับสนุน
หรือคัดค้านหลักการของหลวงประดิษฐมนูธรรม ¹] เช่น พระยามโนปกรณนิติธาดา
พระยาทรงสุคนธ์ พระยาราชวังสัน และพระยาศรีวิศาลวาจา ซึ่งล้วนเป็นบุคคลใน
กลุ่มขุนนางเก่า [ต่อมาพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้มอบหมายให้หลวงเคชาติวงศ์ศวรา-
รัตน์ และหม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรวรณ ร่างนโยบายเศรษฐกิจขึ้นอีกฉบับหนึ่งให้
เป็นนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาล] ² นโยบายเศรษฐกิจที่ร่างขึ้นใหม่นี้มีหลักการที่ต่าง
ต่างจากเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ดังจะได้เปรียบเทียบระหว่างหลักการทั้งสอง
ตามตารางข้างล่างนี้ คือ ³

¹ วิภา มโนพิโมกษ์, เรื่องเดิม, หน้า 64.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 66-7.

หลักการ	เค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติ	นโยบายของพระยามโนปกรณ- นิติธาดา
<p>1. ปัจจัยการผลิต</p> <p>1.1 ที่ดิน</p> <p>1.2 แรงงาน</p> <p>1.3 เงินทุน</p>	<p>สิทธิหลักการรวมที่ดินให้เป็นผืนเดียวกัน ด้วยการบังคับซื้อจากเจ้าของที่ดิน โดยรัฐบาลจะออกไปกู้ให้แทนโฉนดที่ดิน แต่ทั้งนี้รัฐบาลจะให้การยกเว้นแก่บริเวณซึ่งเป็นที่อยู่อาศัย</p> <p>ราษฎรที่มีอายุตั้งแต่ 18-25 ปี ทำงานให้แก่รัฐบาล โดยรัฐบาลจะจ่ายเงินตอบแทนตามคุณวุฒิ กำลังและความสามารถ การเกณฑ์แรงงานนี้ รัฐบาลจะยกเว้นแก่ผู้มีทรัพย์สินหรือรายได้เพียงพอที่จะเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้</p> <p>กำหนดให้เงินทุนหมุนเวียนหรือทดกลบหนี้ระหว่างเงินเคื่อนที่รัฐบาลจ่ายให้ราษฎรกับเงินที่ราษฎรใช้ในการซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค ส่วนการจัดหาเงินทุนนั้น รัฐบาลอาจทำได้ด้วยการเก็บภาษีทางอ้อมและการกู้เงินภายในประเทศ</p>	<p>ราษฎรมีกรรมสิทธิในที่ดินของตนเอง ส่วนผู้ที่ไม่มีที่ดินรัฐบาลจะตั้งนิคมโดยวิธีจัดซื้อหรือจัดจอง ให้ราษฎรประกอบการเศรษฐกิจ ภายใต้การควบคุมและช่วยเหลือของรัฐบาล</p> <p>แรงงานเป็นของเอกชน</p> <p>เงินทุนเป็นของเอกชน แต่รัฐบาลจะให้การช่วยเหลือด้วยการขยายสหกรณ์เงินทุน การจัดหาทุนประกอบการเศรษฐกิจให้แก่กิจการ และหาหนทางปลดเปลื้องหนี้สิน ด้วยวิธีการประนอมหนี้</p>

หลักการ	เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ	นโยบายของพระยามโนปกรณ- นิติธาดา
2. ผลผลิต การตลาด	ดำเนินตามแบบสหกรณ์ กล่าวคือ สมาชิกร่วมกันในการผลิต ขนส่ง และจัดจำหน่ายในการควบคุม ของรัฐบาล	รัฐบาลจะช่วยจัดหาตลาดการ ค้า ด้วยการผ่อนจ่ายเงินล่วงหน้า และจัดขนส่งถึงตลาด เพื่อแก้ปัญหาคนกลางกดราคา สินค้า

[การที่นโยบายเศรษฐกิจทั้งสองฉบับมีหลักการที่แตกต่างกันมากเช่นนี้ ทำให้เกิดการขัดแย้งขึ้นในคณะรัฐมนตรี] ดังในปรากฏในรายงานประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2475 และวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2475 สรุปความคิดเห็นที่ต่างกันอย่างออกเป็น 3 ฝ่ายคือ

1. ผู้ที่คัดค้านหลักการของหลวงประดิษฐมนูธรรมและสนับสนุนนโยบายของพระยามโนปกรณนิติธาดาได้แก่ กลุ่มขุนนางเก่าที่คณะราษฎรเชิญเข้าร่วมรัฐบาลภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คือ พระยามโนปกรณนิติธาดา พระยาราชวังสัน พระยาศรีวิศาลวาจา เจ้าพระยาวงศาอนุประพันธ์ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี พระยาจำแสนยบดี พระยาเทพวิฑูร หลวงเดชสหกรณ์ รวมทั้งผู้ก่อการอีก 3 ท่าน คือ พระยาทรงสุรเดช พระประศาสน์พิทยายุทธ และ นายประยูร ภมรมนตรี

2. ผู้ที่ให้ความสนับสนุนเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ได้แก่ ผู้ที่เลื่อมใสในหลักการและแนวความคิดของหลวงประดิษฐมนูธรรม อันมีพระยาประมวญ-วิชาพูล นายเนบ พทลโยธิน

3. ผู้ที่ไม่ออกความคิดเห็น ประกอบด้วยผู้ก่อการบางท่านที่ไม่ต้องการมีส่วนในการขัดแย้งครั้งนี้ เช่น พระยาฤทธิอัคนย์ หลวงพิบูลสงคราม และ นายควั ลพานุกรม

เมื่อเกิดการขัดแย้งขึ้นดังกล่าว [ต่างฝ่ายต่างก็ยืนยันที่จะดำเนินตามหลักการของตน โดยเฉพาะหลวงประดิษฐมนูธรรมและพระยามโนปกรณนิติธาดา และจะลาออกจากคณะรัฐมนตรีถ้าหากไม่รับนโยบายของตนและประกาศใช้นโยบายของอีกฝ่ายหนึ่ง] และเมื่อไม่สามารถตกลงกันได้ พระยาทรงสุรเดชจึงเสนอให้พระยาพลพลพยุหเสนา ซึ่งกำลังเดินทางกลับมาจากภาคเหนือเป็นผู้ตัดสินหรือหาหนทางประนีประนอมกันได้ แต่ถึงแม้ว่าเมื่อพระยาพลพลพยุหเสนาจะเข้าร่วมประชุมในการพิจารณานโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2475 การณ์ก็ยังไม่สามารถตกลงกันได้ [และในการประชุมครั้งนี้เองที่พระยามโนปกรณนิติธาดา ใ้ผู้นำพระบรมวินิจัยเค้าโครงเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมามอบให้หลวงประดิษฐมนูธรรม เมื่อหลวงประดิษฐมนูธรรมได้อ่านข้อความบางตอนแล้วมีความเห็นว่า "เมื่อในหลวงไม่เห็นด้วยแล้วก็มีทางเดียวเท่านั้น คือ ข้าพเจ้าต้องลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี" ¹] พระยาพลพลพยุหเสนาจึงเสนอความคิดเห็นซึ่งเป็นการประนีประนอมระหว่างสองฝ่ายคือ จะยังไม่ประกาศนโยบายเศรษฐกิจของผู้ใดทั้งสิ้น แต่จะตั้งสภาเศรษฐกิจซึ่งประกอบด้วยคนมั่งมี พอค้า และหัวหน้ากรมกร เป็นกรรมการในการพิจารณาแผนเศรษฐกิจ ²

เมื่อมีการลงมติว่ารัฐบาลควรจะมีคห้หลักการเศรษฐกิจของผู้ใดเป็นนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาล ผลการลงคะแนนปรากฏว่า ผู้ที่เห็นชอบกับนโยบายของพระยามโนปกรณนิติธาดา มี 11 ท่านคือ พระยาราชวังสัน พระยาศรีวิศาลวาจา เจ้าพระยาวงศาอนุประพันธ์ พระยาจาแสนยบดี พระยาเทพวิฑูร พระยาทรงสุรเดช พระประศาสน์พิทยายุทธ หลวงสินธุสงครามชัย หลวงเคสสทกรณ นายประยูร ภมรมนตรี และ พระยามโนปกรณนิติธาดา ผู้ที่เห็นด้วยกับโครงการของหลวงประดิษฐมนูธรรม มี 3 ท่าน

¹ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี วันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2475.

² เรื่องเดียวกัน.

คือ พระยาประมวญวิชาพูล นายแบบ พหุลโยธิน และ หลวงประดิษฐมนูธรรม ส่วนผู้ที่ไม่ลงมติ ได้แก่ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี พระยาพลพลพยุหเสนา พระยาฤทธิอัคนีย์ หลวงพิบูลสงคราม และนายตัว พลาญกรม¹

การที่พระยามโนปกรณนิติธาดาได้นำพระบรมราชวินิจฉัยเค้าโครงการเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเข้ามาประกอบการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจในครั้งนี้เข้าใจว่าเพื่อเป็นการกระตุ้นบุคคลต่าง ๆ ในคณะรัฐบาลได้ประจักษ์ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นด้วยกับนโยบายเศรษฐกิจของพระยามโนปกรณนิติธาดาโดยหลักการ และในขณะเดียวกันก็มีพระบรมราชวินิจฉัยไม่เห็นด้วยกับเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมเพื่อที่จะได้ทำให้กลุ่มขุนนางเก่าในคณะรัฐบาลและผู้ออกการบางท่านจะหันมาสนับสนุนนโยบายเศรษฐกิจของพระยามโนปกรณนิติธาดามากกว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม²

3.3 พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

สำหรับพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม อาจจะกล่าวได้ว่าพระองค์ไม่ทรงเห็นด้วยกับหลักการในเค้าโครงการเศรษฐกิจหลายประการ ในขั้นแรกนี้จะได้พิจารณาหลักการโดยสรุปของเค้าโครงการเศรษฐกิจเสียก่อน ดังต่อไปนี้³

1. รัฐบาลจะเป็นผู้ประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร โดยรัฐบาลจะจัดให้สหกรณ์เป็นผู้ทำสิ่งของที่เป็นปัจจัยแห่งการดำรงชีพจำหน่ายให้แก่ราษฎรหรือรัฐบาลจะเป็นผู้ควบคุม
2. รัฐบาลจะเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเสียเองเพื่อเป็นการขจัดปัญหาที่สังคมต้องเสียแรงงานไปเพราะ

¹ วิภา มโนพิโมกษ์, เรื่องเดิม, หน้า 70.

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³ ดูรายละเอียดเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมได้ในชัยอนันต์ สมุทวณิช และ ชัตติยา กรรณสูต, เรื่องเดิม, หน้า 239-79.

ก. แรงงานไม่ได้ใช้อย่างเต็มที่ เช่น กลักรประกอบอาชีพในการเพาะปลูกจริง ๆ เพียงครั้งปีเท่านั้น อีกครั้งปีอยู่เฉย ๆ ซึ่งเป็นแรงงานที่สูญเปล่า

ข. การจัดเศรษฐกิจไม่เหมาะสม ไม่มีการร่วมมือกันในกิจกรรมที่พึงร่วมมือกันทำได้ เช่น การไถหว่าน การเก็บเกี่ยว การทำอาหาร ซึ่งถ้าร่วมมือกันจะช่วยประหยัดเวลาและแรงงานได้มาก

ค. ไม่ได้ใช้เครื่องจักรกลเข้าช่วยเหลือน้อย่างเพียงพอ

ง. มีบุคคลจำนวนมากที่อาศัยผู้อื่นอยู่กินโดยมิได้ทำการงาน

3. วิธีการที่รัฐบาลจะจัดหาที่ดิน แรงงาน และเงินทุนซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการผลิต

ก. ให้รัฐบาลซื้อที่ดินของเอกชน โดยจ่ายเงินตราหรือออกใบกู้ให้แก่เจ้าของที่ดิน เมื่อได้ที่ดินกลับมาเป็นของรัฐบาล รัฐบาลก็จะกำหนดที่ดินออกเป็น การประกอบ การต่าง ๆ ให้เหมาะสมตามความจำเป็น

ข. ราษฎรจะเป็นแรงงาน โดยรัฐบาลจะจัดสรรให้ราษฎรที่มีอายุตั้งแต่ 18-55 ปี ทำงานตามความสามารถ คุณวุฒิ และกำลังของตน และเมื่อพ้นเกณฑ์ที่จะต้องทำงานก็จะได้รับบำนาญ ราษฎรทุกคนจะได้รับเงินเดือนตามกำลังความสามารถของตน ยกเว้นเอกชนที่เป็นคนมั่งมีอยู่แล้วหรือผู้ที่ไม่ประสงค์จะเป็นข้าราชการและสามารถประกอบ การเศรษฐกิจลำพังได้

ค. ในการจัดหาทุน รัฐบาลกำหนดให้มีเงินทุนหมุนเวียนที่กลบกลบหนี้ระหว่างเงินเดือนรัฐบาลที่จะจ่ายให้กับราษฎร กับเงินที่ราษฎรจะต้องใช้จ่ายในการซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคจากรัฐบาล นอกจากนี้รัฐบาลจะจัดหาเงินทุนโดย การเก็บภาษี บางอย่าง เช่น ภาษีมรดก ภาษีสรรพสามิต การเก็บภาษีทางอ้อม เช่น ภาษีเกลือ น้ำตาล บุหรี่ ไม้ขีดไฟ การออกสลากกินแบ่ง (ลอตเตอรี่) การกู้เงินภายในประเทศ การตั้ง ธนาคารชาติ และการกู้เงินจากต่างประเทศ

4. ในการจัดสรรประเภทของเศรษฐกิจที่จะนำมาใช้นั้นจะเป็นแบบรัฐบริบูรณ์ คือ ให้สามารถผลิตทุกสิ่งทุกอย่างเองโดยไม่ต้องพึ่งต่างประเทศ

5. จัดแบ่งงานออกเป็นส่วน ๆ ให้อยู่ในความควบคุมของสหกรณ์หรือองค์การของรัฐบาลที่ได้รับมอบหมายนโยบายและแผนการมาจากรัฐบาล และให้สหกรณ์จัดทำสิ่งที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่ราษฎร

6. จัดให้มีแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งจะวางนโยบายเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมทั้งหลาย การสร้างอาคารสถานที่อยู่ให้แก่ราษฎร รวมทั้งการแยกงานสหกรณ์ต่าง ๆ ดำเนินงานในระหว่างที่ใช้แผนเศรษฐกิจนี้ถ้าจำเป็นต้องแก้แผนก็ให้คณะกรรมการเศรษฐกิจประชุมแก้ไขได้ แล้วแจ้งให้ราษฎรทราบ

ตามหลักการในเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมดังที่ได้กล่าวมานี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจนี้มีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์ ทั้งนี้โดยการเปรียบเทียบกับสภาพการณ์ในประเทศรัสเซียตามที่ได้อ่านจากหนังสือ An Economic History of Soviet Russia ซึ่งเขียนโดย Laneclouf Lawton ดังปรากฏในพระบรมราชวินิจฉัยตอนหนึ่งว่า

"...โครงการนี้นั้นเป็นโครงการอันเดียวอย่างแน่นอนกับที่ประเทศรัสเซียใช้อยู่ ส่วนใครจะเอาอย่างใครนั้นข้าพเจ้าไม่ทราบ สตาลิน จะเอาอย่างหลวงประดิษฐฯ หรือหลวงประดิษฐฯ จะเอาอย่างสตาลินก็ตอบไม่ได้ คอบโคขอเดียงว่า โครงการทั้ง 2 นี้เหมือนกันหมด เหมือนกันจนรายละเอียดเช่นที่ใช้และรูปของวิธีการกระทำ จะผิดกันก็แต่รัสเซียนั้นแก้เป็นไทย หรือไทยนั้นแก้เป็นรัสเซีย ถ้าสตาลินเอาอย่างหลวงประดิษฐฯ ชาวรัสเซียแก้เป็นชาวสาร์ หรือชาวสาร์แก้เป็นชาวรัสเซีย รัสเซียเขากลัวอะไร ไทยก็กลัวอย่างนั้นบ้าง รัสเซียเขาหาวิธีตบตาคนอย่างไร ไทยก็เห็นวิธีตบตาคนอย่างนั้นบ้าง" ¹

¹ พระบรมวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ในชั้นอนันต์ สมุทวณิช และ ชัคติยา วรรณสุต, เรื่องเดิม, หน้า 354.

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมวินิจฉัยคัดค้านหลักการเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมดังจะได้พิจารณารายละเอียดต่อไปนี้

1. ลักษณะของเค้าโครงการเศรษฐกิจมีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์ดังต่อไปนี้

ก. การที่รัฐบาลจะเป็นผู้ประกอบการเศรษฐกิจเอง หลวงประดิษฐมนูธรรม เสนอว่าเนื่องจากความไม่เที่ยงแท้แน่นอนในทางเศรษฐกิจ รัฐบาลจึงควรเป็นผู้ประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร กล่าวคือ ราษฎรที่เกิดมาย่อมได้รับประกันจากรัฐบาลว่า ตั้งแต่เกิดมาจนสิ้นชีพ ในระหว่างนั้น ไม่ว่าจะเป็เด็กหรือเจ็บป่วยหรือพิการหรือชราทำงานไม่ได้ราษฎรจะได้รับอาหาร เครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่ บั๊จจัยแห่งการดำรงชีวิต เมื่อรัฐบาลเป็นผู้ประกันเช่นนี้ ราษฎรทุกคนจะนอนตาหลับ เพราะไม่ต้องกังวลว่าเมื่อเจ็บป่วยหรือพิการหรือชราแล้วจะต้องอดอยาก วิธีการที่รัฐบาลจะเป็นผู้ประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรก็ต้องออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร ซึ่งบัญญัติให้เป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องจ่ายเงินให้แก่ราษฎรทุกคน เป็นจำนวนพอกับที่ราษฎรจะนำเงินนั้นไปใช้แลกเปลี่ยนกับสิ่งที่ตนต้องการในการดำรงชีพ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่ ใคตามสภาพ นอกจากนี้รัฐบาลจะเป็นผู้จัดให้สหกรณ์จัดทำสิ่งของซึ่งเป็นบั๊จจัยแห่งการดำรงชีวิตและเป็นผู้จำหน่ายสิ่งเหล่านี้เอง การที่รัฐบาลจะเป็นผู้จัดการกิจการต่าง ๆ เหล่านี้รัฐบาลจำเป็นจะต้องเป็นเจ้าของบั๊จจัยการผลิต เช่น ที่ดิน แรงงาน และเงินทุนเสียเอง การที่จะได้มาซึ่งบั๊จจัยการผลิตเหล่านี้ รัฐบาลจะขอความร่วมมือจากราษฎรทั้งคนมีและคนจน ¹

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมวินิจฉัยว่า การที่คิดประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรนั้น เป็นสิ่งที่ดี แต่การประกันสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นตามธรรมดาแล้วจะต้องมีสิ่งของแลกเปลี่ยน และทรงเกรงว่าสิ่งที่ราษฎรจะต้องเสียสละเสรีภาพของแต่ละบุคคลเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนกับความสุขสมบูรณ์ที่จะได้รับตอบแทนจากรัฐบาลตามวิธีการที่ได้ดำเนินอยู่ในประเทศรัสเซีย ²

¹ คำชี้แจงเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ในชั้นอนันต์สมุทวนิช และ ชัคติยา กรรณสูต, เรื่องเดิม, หน้า 242-8.

² พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 282.

ข. การที่รัฐบาลจะบังคับซื้อที่ดินจากเอกชนโดยการจ่ายใบกู้ให้กับเจ้าของที่ดินแทนการจ่ายเงิน หลวงประดิษฐมนูธรรม เสนอว่า แต่เดิมที่ดินอยู่ในมือของเอกชน ผลผลิตที่ได้ไม่คุ้มค่าใช้จ่าย ค่าอาหาร และค่าดอกเบี้ย และบรรดาชาวนาประมาณ 99% ที่เป็นลูกหนี้เอาที่ดินไปจำนองหรือประกันแก่เจ้าหนี้ ฝ่ายเจ้าหนี้เองก็เก็บดอกเบี้ยหรือต้นทุนไม่ได้ เจ้าของทีนาบางคนนำทีนาออกไปเช่าแต่ก็ไม่สามารถเก็บค่าเช่าได้ เจ้าของทีนาส่วนมากประสงค์จะขายทีนาของตน เมื่อการนี้เป็นเช่นนี้ถ้ารัฐบาลจะซื้อที่ดินเหล่านี้ก็เชื่อว่าชาวนาเจ้าของที่ดินผู้รับจำนองที่ดินทั้งหลายคงจะต้องยินดีที่จะขายให้กับรัฐบาล เพราะการยึดที่ดินไว้เป็นประกันก็มีแต่จะขาดทุนอย่างเดียว การซื้อที่ดินจากเอกชนนี้ รัฐบาลไม่มีเงินจะซื้อที่ดินได้ทั้งหมด แต่รัฐบาลจะออกใบกู้ให้เจ้าของที่ดินถือไว้ตามราคาที่ดินของตน ใบกู้ที่รัฐบาลจะกำหนดให้เงินผลประโยชน์แทนดอกเบี้ย ให้ตามอัตราดอกเบี้ยของการกู้เงินในขณะที่ซื้อ ไม่เกินร้อยละ 15 กันเป็นอัตราสูงสุดในกฎหมาย¹

ในการจัดซื้อที่ดินจากเอกชนมาเป็นของรัฐบาลโดยวิธีการออกใบกู้ให้เจ้าของที่ดินถือแทนการจ่ายเงินนั้น [พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่า การซื้อที่ดินโดยไม่ใช้วิธีการริบอาจะเป็นการดีถ้าผู้ขายเต็มใจขายด้วยราคาพอสมควรและซื้อด้วยเงินตรา แต่ถาเป็นการซื้อด้วยกระดาษหรือใบกู้แล้ว คงจะหาผู้ที่จะมีศรัทธาใจขายที่ดินของตนได้โดยยาก เพราะการซื้อด้วยใบกู้มิได้มีสิ่งใดเป็นประกันนอกจากชื่อเสียงของรัฐบาล ซึ่งอาจจะไม่ได้รับความเชื่อถือจากราษฎร หรือถ้ารัฐบาลทำการค้าพลาดลงไป รัฐบาลจะเอาดอกเบี้ยร้อยละ 7 ร้อยละ 8 ที่ไหนมาจ่ายให้กับราษฎร ฉะนั้นลงท้ายแล้ว ราคาใบกุนั้นก็จะมีราคาเพียงราคาของกระดาษแผ่นเดียว] นอกจากนี้ [การซื้อที่ดิน ทีนาและทีสวนทั้งหมดย่อมทำให้เกิดความลำบากแก่ราษฎร เพราะชาวนาที่มีทีนาเป็นของตนเองก็ยังมีอีกมาก ชาวนาเหล่านี้ต่างก็ต้องการแรงงานปลูกพืชผลในที่ดินของตน เมื่อรัฐบาลต้องการซื้อที่ดินจากชาวนาเหล่านี้เกรงว่าจะก่อให้เกิดความไม่พอใจขึ้นได้] และในที่สุดรัฐบาลก็ต้องบังคับซื้อหรือรับเอามาเท่านั้นเอง] และเมื่อที่ดินกลายมาเป็นของ

¹ คำชี้แจงเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม, ในเรื่อง เกี่ยวกัน, หน้า 248.

กลางเสียแล้ว ก็จะมีปัญหาว่าราษฎรไม่เอาใจใส่ทำนุบำรุงที่ดินเหมือนกับเป็นที่ดินของตนเอง ซึ่งเป็นลักษณะธรรมดาของมนุษย์ ผลผลิตที่คาดการณ์ว่าจะได้มากก็อาจจะน้อยก็ได้]

ค. การที่รัฐบาลบังคับให้ราษฎรเป็นข้าราชการ เป็นแรงงานให้กับรัฐบาลในข้อนี้หลวงประดิษฐมนูธรรม เสนอว่าที่ดินในประเทศไทยเป็นที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ แต่มีได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ เพราะการประกอบการเศรษฐกิจแบบเอกชน คือต่างคนต่างทำ และการที่แรงงานมีได้ใช้อย่างเต็มที่ เนื่องจากการทำนาปีหนึ่งไม่เกิน 6 เดือน การจัดการเศรษฐกิจไม่เหมาะสมมีแรงงานสูญเสียไปอย่างมาก ไม่มีเครื่องจักรกล และบุคคลที่เกิดมาไม่ทำงาน อาศัยอยู่กับผู้อื่น ๆ ซึ่งเป็นผลเสียกับระบบเศรษฐกิจ รัฐบาลจะแก้ไขโดยการบังคับให้ราษฎรทุกคนเป็นข้าราชการ ให้ราษฎรทุกคนอายุตั้งแต่ 18-55 ปี เข้าเป็นแรงงานให้กับรัฐบาล ทั้งนี้เพราะนิสัยของคนไทยชอบทำราชการ ฉะนั้นจึงไม่เป็นการยากที่จะให้คนไทยทั้งหมดเข้าทำราชการตามกำลัง คุณวุฒิ และความสามารถ รัฐบาลจะจ่ายเงินเดือนให้ตามกำลัง คุณวุฒิ และความสามารถ เมื่อรับราชการจนครบกำหนดแล้ว รัฐบาลก็จะจ่ายบำนาญให้ตลอดชีวิต นอกจากนี้รัฐบาลจะไม่บังคับให้ราษฎรทั้งหมดเป็นข้าราชการ รัฐบาลจะยกเว้นให้กับเอกชนที่มั่งมีหรือผู้ที่ไม่ประสงค์จะเป็นข้าราชการ และสามารถประกอบการเศรษฐกิจตามลำพังของเขาเอง และมีรายได้เพียงพอที่จะเลี้ยงชีวิตไปโดยตลอดแม้ว่าจะเจ็บป่วยหรือชราภาพ เอกชนที่จะประกอบอาชีพตามลำพังได้นี้ เช่น การอาชีพอิสระ (liberal Profession) เช่น นักประพันธ์ แพทย์ ทนายความ ช่างเขียน ครูในบางวิชา เป็นต้น นอกจากนี้เอกชนใดที่เป็นเจ้าของกิจการโรงงาน ถ้าต้องการจะทำงานนั้นต่อไป ก็จะอนุญาต หรือถ้าไม่ต้องการทำต่อ ก็อาจจะขายให้กับรัฐบาลหรือจะถือใบหุ้นกู้และไคคอกเบี้ยจากรัฐบาลเลี้ยงชีพ ²

¹ พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดิม, หน้า 293-4.

² คำชี้แจงเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม, เรื่องเดิม, หน้า 244, 253.

ในข้อนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่า การที่กล่าว ว่าคนไทยชอบทำราชการนั้น เป็นจริงเฉพาะข้าราชการในตำแหน่งที่ทำงานสบาย ๆ เช่น งานเสมียน หรือข้าราชการนั่งโต๊ะซึ่งเป็นผู้ช่วยราชการเท่านั้น [แต่ไม่มีใครที่จะชอบทำงานหนักเช่นกรรมกรชุกคิน] พระองค์ทรงยกตัวอย่าง เช่นทหารเกณฑ์ ก็เป็นข้าราชการพร้อมบริบูรณ์ มีปัจจัย 4 เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต แต่ก็ปรากฏว่ามีการหลบเลี่ยง การเกณฑ์ทหารอยู่เป็นประจำ ฉะนั้นการที่หลวงประดิษฐมนูธรรมจะตั้งสหกรณ์และราษฎร เข้ารับราชการ ชุกคิน ออกแรงให้ เป็นประโยชน์ให้แรงงานสูญเปล่า และบังคับให้อยู่ ในระเบียบวินัยแบบทหาร ถ้าทำผิดหรือเกียจคร้านก็จะต้องถูกลงโทษ เช่นนี้ ราษฎรยอม จะไม่พอใจหรือยินดีจะอยู่ในสภาพเช่นนี้ตลอดชีวิต ย่อมจะมีการหลีกเลี่ยงยิ่งกว่าการหลีกเลี่ยง การเข้ารับราชการเกณฑ์ทหารเป็นแน่ นอกจากนี้การที่รัฐบาลจะอนุญาตให้ราษฎรมีอาชีพอิสระได้ แต่ก็เกรงว่าการอนุญาตนั้นจะเป็นไปเพียงชั่วคราว ต่อไปรัฐบาลก็จะดำเนินการต่าง ๆ จนกระทั่งผู้มีอาชีพอิสระไม่สามารถประกอบกรอยู่ได้¹

ง. การจัดหาเงินทุนและจ่ายเงินเดือนให้กับราษฎรด้วยวิธีการหักลดทอน หนี้กับสิ่งทีราษฎรจะต้องซื้อเครื่องอุปโภค บริโภคจากรัฐบาล ในข้อนี้หลวงประดิษฐมนูธรรมเสนอว่า เงินทุนที่รัฐบาลจำต้องมีในการประกอบการเศรษฐกิจนั้น มี 2 ประการคือ

1. เงินทุนที่รัฐบาลมีไว้เพื่อซื้อเครื่องจักรกลและวัสดุที่รัฐบาลทำเองไม่ได้

2. เงินทุนที่รัฐบาลมีไว้เพื่อจ่ายเป็นค่าแรง

เงินทุนประเภทที่ 2 นั้น รัฐบาลจะใช้วิธีหมุนเวียนหักลดทอนหนี้กัน เช่น ราษฎรที่รับเงินเดือน จะนำเงินเดือนที่ได้รับมาซื้ออาหาร เครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่จากรัฐบาล ถ้าจำนวนเงินพอคี่ก็เป็นการหักลดทอนหนี้กันไป ถ้ายังมีเงินเหลือเมื่อรัฐบาลจัดตั้งธนาคารชาติแล้ว ข้าราชการจะนำเงินมาฝากธนาคาร เท่ากับข้าราชการเป็นเจ้าหน้าที่รัฐบาลตามจำนวนที่ฝากไว้ ไม่จำเป็นต้องเก็บธนบัตรไว้กับตัว ซึ่งอาจจะสูญหายได้²

¹ พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ในเรื่องเดิม, หน้า 300-304.

² คำชี้แจงเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ใน เรื่องเดิม หน้า 282-3.

พระบรมราชวินิจฉัยเกี่ยวกับการหมุนเวียนแห่งเงินทุนนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริเห็นว่ารัฐบาลตั้งใจจะไม่ให้เสียเงินไปเลย กล่าวคือ คิดทำบัญชีชนิดที่ไม่มีตัวเงิน (money free account) แบบรัสเซีย การหักกลบลบหนี้เป็นการดีและได้ประโยชน์สำหรับผู้ให้ เพราะอำนาจการตั้งราคาส่งของที่คนงานจะต้องซื้อกินนั้นอยู่ที่ผู้ให้ คือรัฐบาลถึงแม้จะกล่าวว่าจะมีเงินทุนสำรองส่วนหนึ่งที่ราษฎรเหลือใช้ แต่เงินทุนสำรองส่วนนี้จะไม่ต้องมีเลยก็ได้ เพราะรัฐบาลตั้งราคาส่งของเสียจรรยาบรรณอาจจะตกเป็นลูกหนี้ของรัฐบาลแทนที่จะเป็นเจ้าหนี้หรือรัฐบาลอาจจะโอนเงินทุนสำรองประเภทที่ 2 ไปเข้าประเภทที่ 1 สำหรับซื้อของจากต่างประเทศ วิธีการนี้เป็น การคบตาคนทั่วไปให้หลงเชื่อว่าตนได้รับเงินจริง ๆ นอกจากนี้ตามธรรมดาแล้วมนุษย์มิได้มีความต้องการจำกัดอยู่เฉพาะการหากินหรือเครื่องนุ่งห่มเท่านั้น ยังมีความต้องการสิ่งอื่น ๆ อีกมาก ¹

2. ถ้ารัฐบาลประกาศใช้เค้าโครงการเศรษฐกิจนี้จะเป็นการบีบบังคับราษฎร และเมื่อเป็นการบีบบังคับแล้ว ราษฎรอาจจะขัดขึ้นแล้วพากันหนีเข้าป่าไป เพราะคนไทยมีอุปนิสัยเลือกสรอง ถ้าปึงรูว่าผู้ให้สัญญาว่าจะให้ความสุขแล้วกลับหลายเป็นเอา ความทุกข์ความลำบากมาให้ อาจจะก่อความเคียดกรอนขึ้นซึ่งจะเป็นการก่อปัญหายุ่งยากให้แกรัฐบาล ทั้งนี้เพราะคนไทยไม่เคยชินกับการถูกกดขี่บีบบังคับ หรืออาจจะหนีไปพึ่งต่างประเทศ เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้จะนำมาซึ่งความระส่ำระสายเกิดขึ้นภายในบ้านเมือง

3. ถ้าหากดำเนินนโยบายเศรษฐกิจตามหลักการของหลวงประดิษฐมนูธรรมแล้ว ประเทศมหาอำนาจตะวันตกซึ่งมีกิจการหรือผลประโยชน์ในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านอาจจะเข้าแทรกแซงกิจการภายในประเทศเพื่อป้องกันผลประโยชน์ของเขา ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของประเทศ การที่ประเทศมหาอำนาจอาจจะเข้าแทรกแซงกิจการภายในของไทยถ้าหากมีการประกาศใช้เค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้น ทั้งนี้เป็นเพราะประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสไม่นิยมการ

¹ พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเรื่องเดิม, หน้า 282-3.

การปกครองระบบคอมมิวนิสต์ ประกอบกับการที่ทั้งสองประเทศนี้ต่างก็มีผลประโยชน์
กิจการค้าอยู่ในประเทศไทยเป็นอันมาก หากว่ามีการประกาศใช้เค้าโครงการเศรษฐกิจ
กิจซึ่งรัฐบาลเป็นผู้ประกอบการค้าเองก็จะเป็นการกระทบกระเทือนถึงผลประโยชน์
ของชาวต่างประเทศในประเทศไทย¹ ประเทศมหาอำนาจอาจจะยึดสิ่งของเป็นประ
กันแทนจำนวนเงินที่ไทยได้ขอกู้ยืมมา หรือส่งทหารเข้ารักษาสถานทูตหรืออุทยานเอา
ควยกำลัง

4. รัฐบาลจะหาเงินที่ไหนมาให้รัฐบาล เป็นเงินเคื่อนและเบี้ยบ้านานู ตาม
เค้าโครงการเศรษฐกิจ หลวงประดิษฐมนูธรรมเสนอให้มีการหาเงินทุนโดยการเก็บ
ภาษีบางอย่าง เช่น ภาษีมรดก ภาษีรายได้ หรือภาษีทางอ้อม (Import indirect)
เช่น ภาษีเกลือ น้ำตาล บุหรี่ ไม้ขีดไฟ เป็นต้น นอกจากนี้รัฐบาลจะทำการออกสลาก
กินแบ่ง (ลอตเตอรี่) หรือกู้เงินจากคนที่มีภายในประเทศ ออกใบกู้สำหรับกิจการต่างๆ
ที่รัฐบาลซื้อมาจากเอกชน หรือกู้เงินจากต่างประเทศซึ่งรัฐบาลจะนำเงินที่กู้นี้มาซื้อเครื่อง
จักรกลหรือวัตถุดิบที่ประเทศไทยยังไม่สามารถทำเองได้ ในกรณีหาเงินทุนด้วยการเก็บภาษี
นั้น ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่าการเก็บภาษีต่าง ๆ นั้นเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันก็เก็บกัน
จนถึงขีดสุดแล้ว การจะเก็บภาษีมรดกก็คงจะไม่สามารถเก็บเป็นตัวเงินได้เท่าใด นอก
จากนี้การกู้เงินภายในประเทศซึ่งรัฐบาลกำลังดำเนินการอยู่นั้นก็คงจะกู้ได้เพียงครั้ง
เดียว เพราะต่อไปเมื่อมีการเก็บภาษีมรดกแล้วเงินที่จะหาอีกก็คงจะไม่มียิ่งขึ้น การที่จะ
ขอกู้จากต่างประเทศ เช่นอังกฤษ หรือฝรั่งเศส โดยการให้ฝรั่งเข้ามาตั้งโรงงานโดย
มีสัญญาว่าเมื่อสามารถใช้หนี้เงินกู้หมดเมื่อไรโรงงานจะเป็นของเราดังที่ประเทศรัสเซีย
ดำเนินการอยู่นั้น ไม่สามารถใช้วิธีการเดียวกันนี้ได้ในประเทศไทย เพราะเมื่อเรากระ
ทำผิดสัญญา มหาอำนาจก็ต้องเข้ายึดกิจการไปแทนเงินที่เรากู้เข้ามา ถ้าประเทศไทย
เราไม่ยินยอมให้เขายึด ก็ต้องไปกู้กำลังเข้าปราบปราม ประเทศไทยเป็นประเทศเล็ก ๆ
ถ้าจะทำการแบบที่ประเทศรัสเซียกระทำอยู่ คือเมื่อรัฐบาลไม่มีเงินก็หาทางจับผิดฝรั่งว่า
กระทำผิดสัญญาและยึดโรงงานของเขาเสีย ประเทศรัสเซียเป็นประเทศใหญ่ ถ้าจะทำ

¹ วิภา มโนพิโมกษ์, เรื่องเดิม, หน้า 76.

การเป็นเอาต์ลอร์ (Out law) ก็ไม่มีใครสามารถปราบปรามได้ แต่ประเทศไทย
ไม่อยู่ในฐานะที่จะกระทำอย่างนั้นได้¹

5. การที่จะให้ประเทศไทยเป็นรัฐบริบูรณ์ ประกอบการทุกอย่างเองเพื่อป้องกัน
การปิดประตูค้า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นว่า ไม่
มีประเทศใดที่จะดำเนินนโยบายปิดประตูค้ากับประเทศไทย เพราะเป็นวิธีการที่โง่เขลา
ถ้าต้องการจะบีบบังคับประเทศไทยแล้วมีวิธีอื่น ๆ ที่สามารถจะปฏิบัติได้อย่างง่ายดาย
เช่น การส่งเรือบรรทุกเครื่องบินนำทหารมาขึ้นที่กรุงเทพฯ ก็สามารถคุมกรุงเทพฯ อยู่
แล้ว ฉะนั้นการกีดกันการปิดประตูค้าเป็นการกีดกันตามอย่างประเทศรัสเซียเท่านั้น นอก
จากนี้การที่จะให้ประเทศไทยเป็นรัฐบริบูรณ์นั้นจะสามารถทำได้อย่างไร เพราะประ-
เทศไทยเป็นประเทศที่ขาดวัตถุดิบ (Raw Materials) ในการอุตสาหกรรม ทั้งยัง
ขาดผู้เชี่ยวชาญ ผู้ประกอบการควย การฝึกหัดบุคคลเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม
ต่าง ๆ ยังต้องอาศัยฝีมือและเวลาอีกมาก การที่จะคิดว่าประเทศไทยสามารถทำได้ดัง
ที่ประเทศมหาอำนาจเขาทำกันได้นั้น เป็นการคิดที่ไม่สมเหตุผล²

6. ผลสำเร็จอันเกี่ยวกับหลัก 6 ประการ หลวงประดิษฐมนูธรรมเสนอว่า
เมื่อรัฐบาลจัดการประกอบเศรษฐกิจเสียเอง โดยการแบ่งเศรษฐกิจออกเป็นสหกรณ์
แล้ว ย่อมจะทำให้วัตถุประสงค์อื่น ๆ ของคณะราษฎรสำเร็จได้เป็นอย่างดี คือ

ก. เอกราชทางศาล ซึ่งในข้อนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระ
ราชดำริว่า ถึงแม้ว่าจะไม่มีโครงการเศรษฐกิจ เราก็สามารถมีเอกราชทางศาลได้

ข. เอกราชในทางเศรษฐกิจ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงมีพระราชวินิจฉัยว่า ประเทศไทยเป็นประเทศเล็ก ไม่สามารถอยู่เฉย ๆ ได้โดย
ไม่ติดต่อกับชายกับใคร นอกจากนั้นประเทศไทยมิใช่ประเทศที่มีสินค้าซึ่งผู้อื่นไม่มี ประ
เทศอื่น ๆ จะต้องผ่อนผันตามราคาที่เรากำหนดเองได้ ในเรื่องการค้าประเทศไทย
ยังต้องอยู่ใต้อาณัติตลาดโลก

¹ พระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเรื่องเดิม,
หน้า 309.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 326-336.

ค. เอกราชในทางการเมือง ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่า ถ้าประเทศไทยดำเนินวิธีการเศรษฐกิจแบบนี้แล้ว ความเป็นเอกราชในทางการเมืองอาจจะมีไม่ได้ เพราะการดำเนินการตามโครงการนี้เป็นวิธีเดียวกับที่ประเทศรัสเซียดำเนินการอยู่ ประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก รวมทั้งประเทศเพื่อนบ้านของเราเขาเห็นว่าวิธีการดังที่ดำเนินอยู่ในประเทศรัสเซีย เป็นภัยต่อสันติสุขของโลก ประเทศเพื่อนบ้านของเราส่วนมากเป็นอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจตะวันตก ฉะนั้นประเทศมหาอำนาจตะวันตกย่อมจะเห็นว่าประเทศไทยอาจจะเป็นศูนย์กลางสำหรับที่จะทำให้อาณานิคมของเขาเกิดความระส่ำระสายขึ้นได้ ฉะนั้นประเทศมหาอำนาจก็จะดำเนินการเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในประเทศไทยเพื่อป้องกันเมืองขึ้นของเขาได้ และเมื่อนั้นเอกราชในทางการเมืองของไทยก็คงจะต้องเสียไป

ง. การรักษาความสงบเรียบร้อยภายใน เมื่อรัฐบาลเป็นผู้ประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎรแล้ว อาชญากรรมที่เกิดจากการเศรษฐกิจ เช่น การลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้น จะหมดไป หรือถ้าจะมีขึ้นก็เพียงเล็กน้อยซึ่งเกิดจากนิสัยสันดานของผู้กระทำผิด บุคคลเหล่านี้รัฐบาลจะนำไปอบรมสั่งสอนตักเตือนเสีย ประกอบกับผู้อบรมสั่งสอนและผู้ตักเตือนมีความสุขสมบูรณ์ในทางเศรษฐกิจแล้ว การอบรมก็จะต้องได้ผลดี ในข้อนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีข้อสงสัยว่า ถ้ารัฐบาลดำเนินงานตามโครงการเศรษฐกิจนี้แล้ว ความเรียบร้อยภายในคงจะไม่ค่อยดีนัก เนื่องจากวิธีหักกลบลบหนี้ของรัฐบาลซึ่งจะทำให้ราษฎรเป็นหนี้รัฐบาลอยู่อย่างนั้น และเมื่อราษฎรเกิดความต้องการสิ่งอื่น ๆ ซึ่งไม่สามารถจะมีได้ ก็คงจะต้องใช้วิธีการลักขโมยของรัฐบาลและของผู้อื่นได้ พระองค์ทรงเกรงว่าเมื่อเกิดกรณีดังกล่าวนี้ รัฐบาลจะใช้วิธีการลงโทษดั่งที่กำลังปฏิบัติอยู่ในประเทศรัสเซีย ซึ่งเป็นการลงโทษที่รุนแรงมาก เช่นการลงโทษประหารชีวิต หรือเนรเทศแก่ผู้ลักขโมยของรัฐบาล

จ. รัฐบาลจะไม่ปล่อยให้ราษฎรอคอยาก จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ ในข้อนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกตัวอย่างในประเทศรัสเซียว่า ภายหลังจากการใช้โครงการเศรษฐกิจแล้วราษฎรอคอยากยิ่งกว่าก่อนประกาศใช้โครงการเศรษฐกิจเป็นอันมาก ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลไม่สามารถหาอาหารให้ราษฎรรับประทาน

ได้เพียงพอกับความต้องการ สำหรับในประเทศไทยนั้นไม่เคยอดตายแม้ในปีที่เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2460 ก็ปรากฏว่ายังมีข้าวเพียงพอที่จะแจกจ่ายกันรับประทานครบถ้วนแล้วยังเหลือนำไปจำหน่ายต่างประเทศได้อีกด้วย

ฉ. ความเสมอภาค ในข้อนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่า ไม่สามารถจะทำให้มีความเสมอภาคกันได้เพราะข้าราชการส่วนหนึ่งต้องทำงานเป็นทาส

ช. เสรีภาพ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นว่า การรวมที่ดิน แรงงาน และเงินทุน และการมิให้ราษฎรทำสิ่งใดตามใจสมัครนั้น เป็นการตัดเสรีภาพของราษฎรอย่างร้ายแรง และมนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องการเสรีภาพเป็นอย่างยิ่ง ทรงยกตัวอย่างเช่นคนคุกที่ถูกคุมขังไว้ ถึงแม้ว่าจะให้ปัจจัย 4 แก่เขาก็ยังมีผู้ที่เสี่ยงอันตรายซึ่งอาจจะถึงแก่ชีวิตหนีที่คุมขังออกมาหาความเป็นอิสระภายนอก

ซ. การศึกษา ทรงมีพระราชดำริเห็นว่ารัฐบาลสามารถจัดการศึกษาให้แก่ราษฎรได้โดยไม่ต้องประกาศใช้เค้าโครงการเศรษฐกิจเสียก่อน หรือจะทำความคู่ไปกับโครงการเศรษฐกิจชนิดอื่นก็ได้ และการศึกษาให้แก่ราษฎรใช้วิธีการชักชวนแทนการบังคับ

รายละเอียดเกี่ยวกับเค้าโครงการเศรษฐกิจและพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งได้กล่าวมานี้อาจจะพิจารณาได้ว่าเป็นการขัดแย้งกันในแนวความคิดในเชิงการเมืองได้อีกประการหนึ่ง ฝ่ายหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้นมีความเชื่อมั่นในแนวความคิดแบบมาร์กซิสม์ (Marxism)¹ ซึ่งแนวความคิดนี้จึงน่าจะมีอิทธิพลต่อหลักการและสมมุติฐานต่าง ๆ ในเค้าโครงการเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก² แต่หลวงประดิษฐมนูธรรมตระหนักดีว่า ชาวไทยโดยทั่วไปหวาดกลัวการดำเนินการเศรษฐกิจตามแบบคอมมิวนิสต์ ดังนั้นการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ หลวงประดิษฐมนูธรรมจึงได้พยายามชี้ให้เห็นว่า "โครงการ

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "ปัญหาสำคัญของเค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์, หน้า 85.

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

นี้ไม่ใช่หลักคอมมิวนิสต์ เรามีทั้งแคปิตัลลิสม์และโซเชี่ยลลิสม์ร่วมกัน ถ้าหากพวกคอมมิวนิสต์มาอ่านจะติเตียนมากกว่ายังรับรองพวกมันมีอยู่¹ ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลที่ร่วมพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจมีความเห็นชอบกับหลวงประดิษฐมนูธรรม ในขณะที่เดียวกันที่ทางฝ่ายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและกลุ่มขุนนาง เงามีแนวความคิดในระบบเสรีนิยมประชาธิปไตย ซึ่งมีหลักการสำคัญคล้ายคลึงกับระบบเศรษฐกิจในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีความคุ้นเคยกับวิธีการดังกล่าว และเห็นว่ามีความเหมาะสมกับประเทศไทยมากที่สุด พร้อมทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นว่า [หลักการสำคัญในเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมขัดกับหลักการในเรื่องสิทธิเสรีภาพในระบบอบประชาธิปไตย] ฉะนั้นพระองค์จึงไม่สามารถพระราชทานอนุญาตให้ประกาศใช้เค้าโครงการเศรษฐกิจนี้ในพระปรมาภิไธยของพระองค์ได้ นอกจากนี้พระองค์ทรงเกรงว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจที่จะประกาศใช้นี้ เป็นลักษณะเดียวกับโครงการเศรษฐกิจที่ประกาศใช้อยู่ในประเทศรัสเซีย ถ้ารัฐบาลไทยรับคำเนิมนการทุกอย่างไปโดยตลอด ก็เปรียบเหมือนรัฐบาลไทยช่วยให้สมาคมคอมมิวนิสต์ที่มีความประสงค์จะเปลี่ยนโลกให้กลายเป็นคอมมิวนิสต์นั้นดำเนินไปถึงจุดประสงค์ได้โดยง่าย [องค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริต่อต้านแนวความคิดสังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์มาตั้งแต่ต้นรัชกาล] ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงมีพระราชดำริว่าหลักการของมาร์กซิสม์ยากที่จะเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและไม่ทรงเห็นด้วยกับการที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์เน้นถึงการไขความรุนแรงเป็นปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจและสังคม²] และรัฐบาลของพระองค์ในต้นรัชกาลได้ดำเนินมาตรการที่จะต้องปราบปรามการเผยแพร่แนวความคิดมาร์กซิสม์ตั้งแต่ระยะแรก

¹ "การประชุมกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ" ในช้อยอนันต์ สมุทวณิช และ ชัตติยา กรรณสูต, เรื่องเดิม, หน้า 358.

² สุวดี เจริญพงศ์, "ปฏิวัติของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อกรรเคลื่อนไหวตามแนวความคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ มัธยมศึกษาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 230.

เริ่มก่อนที่จะมีผู้เลื่อมใสมากขึ้นจนกลายเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐบาลในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และราชบัลลังก์ ทั้งนี้เพราะหลักการของแนวความคิดมาร์กซิสต์ ปฏิเสธความสำคัญของสถาบันศาสนาและพระมหากษัตริย์¹

การที่พระยามโนปกรณนิติธาดาได้นำพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเข้าสู่ที่ประชุมกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาตินั้น ในสายตาของชาวต่างประเทศซึ่งได้เฝ้าสังเกตเหตุการณ์ในประเทศไทยขณะนั้นได้ตั้งข้อสังเกตว่า เป็นที่น่าสงสัยกันว่าจะเป็นการนำพระมหากษัตริย์กลับมาสู่เวทีของการเมืองภายหลังจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปีที่แล้วมา เพราะการนี้อาจจะทำให้เกิดความระแวงสงสัยว่าจะเป็นการหันกลับไปสู่ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อีก พระยามโนฯ ได้ประกาศว่ามีใจความตั้งใจที่จะให้เป็นเช่นนั้น และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเองก็มีพระราชประสงค์เช่นนั้น²

มิสเตอร์โดเมอร์ยังได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมว่า

"เมื่อได้พิจารณาจากร่างพระราชบัญญัตินี้แล้ว อาจจะกล่าวได้ว่า รัฐบาลมิได้กล่าวเกินความเป็นจริงเลยที่ว่า เค้าโครงการนี้มีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์"³

จากข้อความนี้อาจจะพิจารณาได้ว่า ประเทศมหาอำนาจตะวันตกเช่นประเทศอังกฤษได้เฝ้าจับตาดูท่าทีของรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาว่าจะดำเนินการเกี่ยวกับโครงการเศรษฐกิจนี้อย่างไร ฉะนั้นการที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมี

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 229.

² สถาบันไทยคดี มธ. F.O 371/17174 Political Situation in Siam; Mr. Domer to Sir John Simon, dated May 23, 1933.

³ เรื่องเดียวกัน.

พระราชดำริว่า ถ้ารัฐบาลของประเทศไทยประกาศใช้โครงการเศรษฐกิจซึ่งมีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์แล้ว ประเทศมหาอำนาจตะวันตกจะเข้าแทรกแซงกิจการภายในของไทยมิได้เป็นกวีรคาคณะที่เกินความเป็นจริงเลย ทั้งนี้เพราะประเทศมหาอำนาจเกรงว่าสมาคมคอมมิวนิสต์ที่มีวัตถุประสงค์ที่จะใช้ประเทศไทยเป็นฐานปฏิบัติการแบบเป็นกลาง เพื่อที่จะดำเนินงานในประเทศเพื่อนบ้านของไทย ได้แก่ อินโดจีน พม่า อินเดีย และหมู่เกาะอินเดียตะวันออก เนื่องจากสมาคมคอมมิวนิสต์ที่รณรงค์ว่าจะสามารถใช้ไทยเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงานได้สะดวกกว่าในประเทศอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งย่อมมีมาตรการในการป้องกันคอมมิวนิสต์เข้มแข็งกว่าในประเทศไทย¹

3.4 ผลของการขัดแย้งในการวางโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม

ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติในคณะรัฐมนตรีมีผลสะท้อนอย่างมากในเหตุการณ์ทางการเมืองในระยะเวลาดังกล่าว [เริ่มจากการแตกแยกภายในคณะราษฎร] ซึ่งส่วนหนึ่งสนับสนุนเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม อีกส่วนหนึ่งหันมาให้ความสนับสนุนโครงการเศรษฐกิจของพระยามโนปกรณนิติธาดา การแตกแยกภายในคณะราษฎรนี้ทำให้กลุ่มขุนนางเก่าคัดค้านการประกาศใช้เค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมได้เป็นผลสำเร็จ² เพราะได้อาศัยกำลังจากบุคคลสำคัญในคณะราษฎร เช่น พระยาทรงสุรเดช และหลวงสินธุสงครามชัย และในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปี 2476 ในวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2475 รัฐบาลได้แจ้งแก่หลวงประดิษฐมนูธรรมว่าจะมีการตรวจค้นอาวุธปืนก่อนเข้าสู่ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรและถ้ามีการต่อต้านใด ๆ เกิดขึ้น หรือได้รับการขัดขวางในรัฐสภา ก็ยุบสภาในที่นี้ โดยจะประกาศพระราชกฤษฎีกา

¹ United States, Department of State, Despatches from Siam, May 14, 1927, Greene to the Secretary of State อ้างในสุวดี เจริญพงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 234.

² วิชา มโนพิโมกข์, เรื่องเดิม, หน้า 83.

ใช้รัฐธรรมนูญ 1 ทั้งโดยอ้างว่าทหารบกย่อยละ 90 และทหารเรือทั้งหมดจะให้การสนับสนุนแก่กลุ่มขุนนาง การที่พระยามโนปกรณนิติธาดาที่กำลังทหารหนุนหลังและดำเนินนโยบายแข็งกร้าวต่อหลวงประดิษฐมนูธรรมเช่นนี้ เป็นเหตุให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสมัครพรรคพวกหลวงประดิษฐมนูธรรมไม่พอใจและรวมตัวกันเพื่อหาหนทางล้มรัฐบาลในระบบรัฐสภาต่อไป 2

นอกจากการที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะไม่พอใจนโยบายที่พระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งปฏิบัติต่อหลวงประดิษฐมนูธรรมแล้ว ในขณะเดียวกันรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้มีคำสั่งห้ามข้าราชการทหาร พลเรือน และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นสมาชิกสมาคมการเมือง และกำหนดให้สมาคมคณะราษฎร เปลี่ยนวัตถุประสงค์เสียใหม่มิให้เกี่ยวข้องกับการเมือง 3 ซึ่งคำสั่งห้ามนี้อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการตัดกำลังและอิทธิพลทางการเมืองของคณะราษฎรโดยทางอ้อม ฉะนั้นในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2475 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจึงโจมตีรัฐบาลว่า ละเมิดรัฐธรรมนูญมาตรา 14 ที่มีบัญญัติว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เกลื่อนสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การโฆษณา การศึกษาอบรม การประชุมโดยเปิดเผย การตั้งสมาคม การอาชีพ ทั้งนี้อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย" 4 และในที่สุดที่ประชุมลงมติด้วยคะแนนเสียง 33: 11 ให้ออกเป็นกฎหมายเสียก่อน จึงใช้บังคับได้

1 ข้อความนี้พระยาศรัวิศาลวาจาเป็นผู้แจ้งให้เซอร์โจชยา ครอสบี้ เอกอัครราชทูตอังกฤษประจำไทยทราบ เมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2475 จากสถาบันไทยคดี มธ. 371/17175 Political Situation in Siam, อ้างใน วิภา มโนพิโมกษ์, เรื่องเค็ม, หน้า 84.

2 วิภา มโนพิโมกษ์, เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

3 ตามมติของที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2475.

4 "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม" ในชัยอนันต์ สมุทวณิช และ ชัดติยากรรณสูต, เรื่องเค็ม, หน้า 224.

การเกิดการขัดแย้งในเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ การห้ามมิให้ข้าราชการตลอดจนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เข้าเป็นสมาชิกสมาคมการเมืองจนทำให้บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เกิดความไม่พึงพอใจรัฐบาล เป็นเหตุให้พระยามโนปกรณ์นิติธาดาเกรงว่าอาจจะเกิดเหตุร้ายขึ้นในสภาผู้แทนราษฎร ด้วยมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางคนพากันเข้าไปในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร ดังนั้นในการประชุมพิจารณาพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปี 2476 เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2475 พระยามโนปกรณ์นิติธาดาจึงได้ขอความร่วมมือจากพระยาทรงสุรเดชให้ทหารทำการตรวจค้นอาวุธสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกคนก่อนเข้าสู่ที่ประชุม อันเป็นเหตุให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนมากไม่พอใจการกระทำของรัฐบาลในครั้งนี้ และได้อภิปรายโจมตีพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ว่าละเมิดอำนาจประธานสภาผู้แทนราษฎรซึ่งมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยภายในสภาผู้แทนราษฎร ¹

เหตุการณ์ยุ่งยากที่เกิดขึ้น ทำให้พระยามโนปกรณ์นิติธาดาตัดสินใจแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการทำการยุบสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 และในวันเดียวกันนี้เอง พระยามโนปกรณ์นิติธาดาได้จัดตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ขึ้น ส่วนใหญ่ของคณะรัฐมนตรีชุดใหม่นี้ก็ได้แก่คณะรัฐมนตรีในชุดเดิมยกเว้นนายแฉะ พหลโยธิน นายตัว ลพานุกรม พระยาประมวญวิชาพูล และหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่รับรองเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ยกเว้นนายตัว ลพานุกรม มิได้เข้าร่วมในคณะรัฐมนตรีชุดนี้ ต่อมาหลวงประดิษฐมนูธรรม ต้องเดินทางออกนอกประเทศในวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2476 โดยรัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมเดินทางไปต่างประเทศครั้งนี้เพื่อการศึกษาต่อทางด้านเศรษฐกิจ

วิกฤตการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นต่อเนื่องมาก็คือการที่สี่ทหารเสืออันมี พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา พันเอกพระยาทรงสุรเดช พันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 59/2475 วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2475.

และนายพันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ์ ได้ยื่นใบลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีและตำแหน่งประจำในราชการทหารบกเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2476 โดยอ้างว่าได้รับราชการมาครบกำหนด 1 ปีแล้ว ตางก็ได้ได้รับความเหนื่อยและเจ็บป่วยอยู่เนื่อง ๆ ไม่สามารถจะรับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อไปได้¹ ต่อมาจึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ อนุญาตให้นายทหารทั้งสี่ลาออกจากตำแหน่งได้ การลาออกของนายทหารทั้งสี่นี้รัฐบาลมิได้แถลงการณ์ถึงสาเหตุของการลาออกให้ประชาชนทราบอย่างชัดเจน หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการลาออกของนายทหารทั้งสี่ต่าง ๆ กัน เช่น ไทยใหม่ ได้ให้ข้อสงสัยว่า

"หากจะเหนื่อยเหนื่อยจริง ก็มีการพักผ่อนได้ หรืออย่างน้อยก็ให้สภาพได้เปิดขึ้นใหม่ แล้วจึงค่อยลาออกกันให้หมดทั้งคู่ โดยเหตุนี้ "ไทยใหม่" จึงข้องใจในสาเหตุที่ว่าเนื่องแต่ท่านทั้ง 4 ทำงานเหนื่อยเหนื่อยมามาก "ไทยใหม่" จึงเห็นไปว่า "ทั้งนี้คงเป็นคำพูดที่พูดกันในทางการ แต่ส่วนที่มีได้พูดกันในทางการนั้น ก็น่าจะมีอะไรอยู่บ้าง"²

การที่รัฐบาลมิได้แถลงการณ์การลาออกของนายทหารทั้งสี่นอกเหนือไปจากที่ว่า "สภาพบ้านเมืองในเวลานี้เป็นปกติและการณ์ได้ดำเนินไปโดยเรียบร้อยทุกประการแล้ว สมควรที่ท่านทั้ง 4 จะลาออกจากราชการเพื่อพักผ่อนบำรุงร่างกายได้"³ ซึ่ง ประชาชาติ มีความเห็นว่า "คำแถลงการณ์" ดังกล่าวของรัฐบาล เป็นเพียงสำเนาใบลาออกของรัฐมนตรีทั้ง 4 ประชาชนเมื่อได้อ่านคำแถลงการณ์นี้แล้วไม่สามารถจะจัดข้อสงสัยได้ และด้วยเหตุที่ประชาชนมีความสงสัยในสาเหตุที่บุคคลทั้ง 4 ลาออก

¹ ประชาชาติ, 14 มิถุนายน พ.ศ. 2476.

² ไทยใหม่, 14 มิถุนายน พ.ศ. 2476.

³ ศรีกรุง, 13 มิถุนายน พ.ศ. 2476.

ประชาธิปไตยจึงหวังว่ารัฐบาลควรจะออกแถลงการณ์ให้ประชาชนทราบโดยละเอียด ให้เหตุผลพอควรแก่เหตุการณ์ที่เหตุการณ์ที่ได้เกิดขึ้น¹ ประชาชาติได้แสดงความเห็นต่อไปว่า

"วิญญูชนยากที่จะเห็นพ้องด้วยสาเหตุอันนี้ วิญญูชนย่อมจะเห็นว่า นี่อาจจะเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุได้ นี่อาจจะเห็นความจริงส่วนน้อยส่วนหนึ่งได้ แต่คงมีสาเหตุทั้งหมดของสาเหตุเป็นแน่ ประชาชนย่อมคาดหมายความจริงและสาเหตุมากกว่านี้ เขาจะคาดหมายเช่นนั้นอยู่เอง เป็นธรรมดา หัวหน้าคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศสยามฝ่ายทหารบก รวม 4 ท่าน ได้ขอลาออกจากคณะรัฐบาลในขณะที่สภาผู้แทนยังปิดอยู่ในขณะที่มิได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญ นั้นเป็นเหตุการณ์ที่ใหญ่หลวง ไม่น้อยกว่าเมื่อคราวปิดสภา แต่สาเหตุซึ่งมีเพียงว่า "ต่างได้รับความเห็นใจเห็นน้อยและเจ็บป่วยไปตาม ๆ กัน" คุณไม่คู่ควรกับการณ์ที่ได้เกิดขึ้นนี้เลย"²

ภายหลังที่นายทหารทั้ง 4 ลาออกได้เพียง 2 วัน³ ต่อมาในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ก็ได้มีการรัฐประหารขึ้น โดยมีพระยาพหลพลพยุหเสนา หลวงพิบูลสงคราม หลวงศุภชลาศัย เป็นหัวหน้าในการรัฐประหารครั้งนี้ คณะรัฐประหารได้ออกแถลงการณ์ถึงสาเหตุของการรัฐประหารครั้งนี้ว่า ด้วยคณะรัฐมนตรีที่บริหารราชการแผ่นดินทำไม่ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ โดยการปิดสภาผู้แทนราษฎรและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา คณะรัฐประหารจึงต้องดำเนินการ เพื่อให้มีการเปิด

¹ ประชาชาติ, 16 มิถุนายน พ.ศ. 2476.

² ประชาชาติ, 14 มิถุนายน พ.ศ. 2476.

³ นายทหารทั้ง 4 ได้เข้าเฝ้าถวายบังคมลาออกเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2476.

สภาผู้แทนราษฎรและดำเนินการตามรัฐธรรมนูญ การกระทำรัฐประหารครั้งนี้ คณะรัฐประหารอ้างว่าเป็นการชำระไว้ซึ่งการปกครองในระบบประชาธิปไตย แต่สาเหตุที่แท้จริงก็คือ คณะรัฐประหารเกรงว่ากลุ่มขุนนางเก่ากำลังมีอิทธิพลทางการเมืองเพิ่มมากขึ้นซึ่งจะเป็นอันตรายต่อคณะราษฎร ฉะนั้นคณะรัฐประหารจึงจำเป็นต้องกระทำรัฐประหาร เพื่อขจัดอิทธิพลทางการเมืองของกลุ่มขุนนางเก่าออกไป

การรัฐประหารครั้งนี้เป็นผลให้รัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดาต้องลาออกตามคำสั่งของพระยาพหลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะรัฐประหาร และในวันเดียวกันนี้พระยาพหลพลพยุหเสนาก็ได้มีหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งประทับอยู่ที่พระราชวังไกลกังวล หัวหิน เกี่ยวกับเรื่องการปิดอำนาจการปกครองให้ทรงทราบ ต่อมาในวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เจ้าพระยาพิชัยญาติ ประธานสภาผู้แทนราษฎรได้เดินทางไปกราบบังคมทูลพระกรุณาให้เปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรตามที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 26 คน ได้ยื่นคำร้องมา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงอนุญาตให้เปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรได้ พร้อมทั้งนี้ก็มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งพระยาพหลพลพยุหเสนาให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีชุดใหม่เข้ารับบริหารราชการแผ่นดินต่อไป

ในการเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ในครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกระแสเตือนมายังสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้ พึงสังวรตนอยู่ในขอบเขตของรัฐธรรมนูญ หากจะออกเสียงลงมติหรือดำเนินกิจการนุกิจใจของประเทศ ตลอดจนการเปลี่ยนคณะรัฐบาลก็ควร เป็นไปตามเงื่อนไขที่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างชัดแจ้ง จึงจะสมพระราชปรารถนาอันดีของพระองค์.¹

จากพระราชกระแสเตือนมายังสภาผู้แทนราษฎรในครั้งนี้ จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระทัยแนมเอียงไปในทางที่จะให้การเปลี่ยนคณะรัฐบาลดำเนินไปตามครรลองของระบบประชาธิปไตย มิใช่โดยการใช้กำลังเข้าอำนาจดังที่เป็นอยู่

¹ "เคารพต่อรัฐธรรมนูญ", กรุงเทพฯ เติลเมล์, วันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2476.

ภายหลังการตั้งรัฐบาลชุดใหม่ซึ่งมีพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรีขึ้นบริหารประเทศแล้ว คณะรัฐบาลได้มีคำริที่จะเรียกตัวหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งได้เดินทางออกนอกประเทศตั้งแต่สมัยรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา กลับมาเข้าร่วมรัฐบาล คั้งนั้นเมื่อหลวงประดิษฐมนูธรรมโทรเลขแจ้งมาว่าขออนุญาตเดินทางมาส่งภริยาที่สิงคโปร์ เนื่องจากมีอาการเจ็บป่วยและไม่สามารถทนอากาศหนาวได้ ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติว่า ถ้าหลวงประดิษฐมนูธรรมยินยอมคำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลแล้วก็จะให้กลับประเทศไทยได้¹ ต่อมาในวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2476 พระยาอภิบาลราชไมตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้เสนอสำเนาโทรเลขของหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งตอบรับว่าจะคำเนินตามนโยบายของรัฐบาลต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ที่ประชุมได้ลงมติให้หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรชรรณ และหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อกราบบังคมทูลขอพระมหากรุณาให้เรียกหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับจากต่างประเทศและขอพระราชทานแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีด้วย² พร้อมทั้งให้หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ใ้ทูลเกล้าฯ ถวายสำเนาจดหมายของหลวงประดิษฐมนูธรรมที่มีถึงพระยาทรงสุรเดช ฉบับลงวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2475 ซึ่งมีข้อความยินยอมเปลี่ยนแปลงหลักการในเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติตามคำขอรองของพระยาทรงสุรเดชซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้³

1. ไม่ประสงค์ให้มีการบังคับซื้อที่ดิน คือ ประสงค์ให้ซื้อโดยสมัครหรือโดยขึ้นภาษีทางอ้อม
2. ไม่ประสงค์บังคับให้คนมาเป็นลูกจ้างของสหกรณ์ทั้งหมด คือ ประสงค์ให้เป็นโดยสมัคร
3. ประสงค์ให้ทำเป็นส่วน ๆ ตามกำลังของเราที่มีซึ่งจะทำได้

¹ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 15/2476 วันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2476.

² วิภา มโนพิโมกษ์, เรื่องเคิม, หน้า 95.

³ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 17/17 เรื่องหลวงประดิษฐมนูธรรม

ขณะเดียวกันหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ได้พูดเกล้าๆ ถวายคำรับรองของหลวง
ประดิษฐ์มนูธรรม ที่จะปฏิบัติความร่างจุดมุ่งหมายของคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับภารกิจ 6
ประการ คือ

1. รักษาผลประโยชน์ของคนทุกชั้นทุกเหล่า และสมาน
ประโยชน์ให้กลมกลืนกัน โดยให้ชนทุกชั้นทุกเหล่าช่วยกันบำรุง
เศรษฐกิจของชาติ
2. ให้ที่ดินของประเทศที่ยังว่างเปล่าอยู่อีกมากให้เป็น
ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจขึ้น
3. ให้ราษฎรมีช่องทางประกอบเลี้ยงชีพโดยทั่วหน้ากัน
4. ให้คนไทยเลือกใส่ในการ กสิกรรม อุตสาหกรรม และ
พานิชยกรรม โดยวิธีที่รัฐบาลให้ความสะดวก ความช่วยเหลือ
การฝึกฝน การร่วมมือ และการควบคุมเท่าที่จำเป็น เพื่อให้ผู้ที่
ประกอบกิจการนั้น ๆ ได้รับความเต็มที่ ๆ คนควรได้และมีฐานะ
ความหนักในทางนี้สินที่มีอยู่ให้เบาบางลง
5. ให้สินค้าขาออกของประเทศมีมากอย่าง และมีปริมาณ
ยิ่งขึ้น
6. ให้ฐานะการเป็นอยู่ของคนไทยเขยิบดีขึ้นเป็นขั้น ๆ
เป็นลำดับไป

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกระแสตอบมาในวันที่ 25
สิงหาคม พ.ศ. 2476 ดังมีใจความว่า

"...หนังสือของหลวงประดิษฐ์มนูธรรมนี้มีข้อความตอน
หนึ่งที่ยังอาจทำให้เป็นที่หวัคหวั่นของประชาชนได้ในเรื่อง
สิทธิในการยึดถือที่ดิน คือ ความในข้อ 1 ตอนท้ายที่ว่า "หรือ
ชั้นภาษีทางอ้อม" ซึ่งย่อมเข้าใจว่าตามวิธีนั้นรัฐบาลยังมีความ
ประสงค์ให้ที่ดินทั้งหมดตกเป็นของรัฐบาล เช่น กำหนดภาษีที่
ดินไว้สูงลิบ หรือกำหนดค่านาสูง เช่น 40-50 บาท เป็นต้น

เจ้าของทีนาหรือชวานายอมไม่สามารถจะเสียภาษีอันสูงนั้นได้ และผลสุดท้ายก็ต้องนำที่ดินขายให้แก่รัฐบาล หรือยกให้ แทนเงินภาษีที่ดินไม่มีจะเสียและถ้าไม่เสียภาษีรัฐบาลก็ยึดทรัพย์ได้ ทั้งนี้เป็นการริบทางอ้อม ซึ่งร้ายกาจยิ่งกว่าบังคับซื้อเสียอีก วิธีการเช่นนี้เป็นความค้ำใจของคณะโซเชี่ยลิสต์อย่างแรงและกระตือรือร้นไปในทางคอมมิวนิสต์เหมือนกัน ถ้าใช้วิธีการอย่างนี้ ก็จะไม่มีการเป็นของตนเองได้เลย และจำเป็นต้องเข้ารับจ้างทำงานในสหกรณ์ คำมั่นของหลวงประดิษฐฯ ในข้อ 2 ก็ไม่มีประโยชน์อะไรเลย ข้อ 3 เป็นอันใช้ได้

ข้าพเจ้ามีความเสียใจที่คำรับรองเช่นนี้ยังไม่ทำให้ข้าพเจ้า "สิ้นสงสัย" ว่าจะใช้วิธีการเศรษฐกิจแบบโซเชี่ยลิสต์อย่างแรง

ในร่างจุดมุ่งหมายของคณะรัฐมนตรีที่ร่างขึ้นนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่า ยิ่งกว่ามาก และยิ่งเบ็ดเตล็ดให้ดำเนินการแบบโซเชี่ยลิสต์อย่างแรงได้ก็ ไม่หมดกังวลในเรื่องสิทธิในการยึดที่ดินและในเรื่องไม่บังคับให้ทำงานให้รัฐบาล เห็นว่าควรตั้งข้อ 1-2 ไว้ดังนี้

1. รัฐบาลต้องไม่ละเมิดสิทธิของประชาชนในการจับจองและยึดถือที่ดินเป็นของตนเองในทางตรงหรือทางอ้อม แต่อาจจะวางระเบียบการจับจองเสียใหม่เพื่อให้การจับจองที่ว่างเปล่าเป็นระเบียบเรียบร้อยยิ่งขึ้น สิทธิการซื้อขายคงเป็นไปตามเดิม รัฐบาลควรสนับสนุนให้ประชาชนมีที่ดินขนาดเล็ก ที่เจ้าของทำเอง จะจัดสหกรณ์ขึ้นช่วยเหลือบ้างก็ควร

2. รัฐบาลจะไม่ใช้วิธีบังคับคนให้ทำงานเพื่อรัฐบาลหรือสหกรณ์ หรือบริษัทใด ๆ หรือโรงงานของรัฐบาล เว้นแต่บางครั้งว่าที่จำเป็นและเป็นเวลาที่กำหนดน้อยและโดยเสียค่าจ้างให้

ตามสมควร (มีพระราชบัญญัติกำหนดข้างเป็นตัวอย่างแล้ว)

ทั้งนี้ เป็นความเห็นของข้าพเจ้า ซึ่งถ้ารัฐบาลเห็นด้วยจะ
ต้องรับผิดชอบและรับเอาไปเป็นของตน ไม่ใช่ความคิดของ
ข้าพเจ้า ที่ข้าพเจ้าออกความเห็นก็เพราะคณะรัฐบาลหรือ
ถ้าจะมีข้อแก้ไขเหล่านี้เพิ่มเติมก็ควรเป็นข้อใจของรัฐบาล
เอง ไม่ใช่ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเป็นแต่เพียงออกความเห็น
ว่าทำดังนี้จะทำให้คล้ายกังวลในเรื่อง "คอมมิวนิสต์" รัฐบาล
จะเห็นชอบด้วยหรือไม่ก็ตามใจ เพราะความรับผิดชอบ
ในนโยบายการเมืองตกอยู่กับรัฐบาลโดยแท้

การเรียกหลวงประดิษฐา กลัมและตั้งเป็นรัฐมนตรีก็ยอม
อยู่ในความรับผิดชอบของนายกรัฐมนตรี ไม่ใช่ให้ข้าพเจ้า
เรียกกลับ ข้าพเจ้าเพียงแต่ตอบว่า ถ้าคณะรัฐมนตรีจะวาง
นโยบายเช่นนั้น ข้าพเจ้าก็ไม่คัดค้าน ไม่ควรอ้างว่าเป็นความ
ประสงค์หรือคำแนะนำของข้าพเจ้า และข้าพเจ้าย่อมไม่ได้รับ
ความผิดชอบในนโยบายนั้นตามหลักรัฐธรรมนูญ

(พระปรมาภิไธย) ประชาธิปก^๑

เมื่อพิจารณาจากพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ฉบับนี้ จะเห็นได้ว่าพระองค์มิได้มีพระราชประสงค์ที่จะให้รัฐบาลอ้างพระปรมาภิไธย
ในการที่จะเรียกหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับประเทศไทย และถึงแม้ว่าหลวงประดิษฐ
มนูธรรมจะถวายคำรับรองที่จะไม่ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมแล้วก็ตาม
แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังทรงไม่ไว้วางพระทัยหลวงประดิษฐ
มนูธรรม ฉะนั้นพระองค์จึงมีพระราชกระแสให้เป็นรับผิดชอบของรัฐบาล มิใช่พระราช
ภาวระของพระองค์

^๑ เรื่องเดียวกัน.

การเรียกหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับประเทศไทยครั้งนี้ เซอร์โจเซฟ ทรอสบี
เอกอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยได้แสดงความคิดเห็นว่า

"...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพอพระราชหฤทัยที่
จะพระราชทานอนุญาตให้หลวงประดิษฐฯ เดินทางกลับมาดำรง
ตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาของรัฐบาล ข้าพเจ้าได้รับการบอกเล่าที่น่า
เชื่อถือไว้ว่า ความคิดที่จะให้หลวงประดิษฐฯ ดำรงตำแหน่งใน
คณะรัฐมนตรีขึ้นอยู่กับกรณีที่หลวงประดิษฐฯ ยอมรับเค้าโครงการ
เศรษฐกิจอีกฉบับหนึ่ง ซึ่งพระยาโกมารกุลฯ เป็นผู้ร่าง... และ
ถ้าหลวงประดิษฐฯ ยอมรับเค้าโครงการเศรษฐกิจนี้แล้ว ดูเหมือน
ว่าไม่มีสิ่งใดหยุดยั้งให้หลวงประดิษฐฯ ปฏิเสธสิ่งนี้ภายหลัง ในระ
หวางนี้ ถ้าปราศจากความหวาดกลัวในตัวเขาแล้ว หลวงประดิษฐฯ
อาจจะได้เชิญเข้าร่วมในสภาในไม่ช้า... ซึ่งมีผู้สนับสนุนเขาอยู่
ไม่น้อย..."¹

เมื่อพิจารณาจากข้อความที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าในสายตาของชาวต่างประเทศ
เวลานั้นมีความคิดว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพอพระราชหฤทัยที่รัฐบาล
จะเรียกหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับมา ความคิดเห็นนี้อาจจะสืบเนื่องมาจากการที่รัฐบาล
ได้ออกแถลงการณ์ถึงใจความตอนหนึ่งว่า

"...อันหนึ่งการจะดำเนินการไปสู่จุดหมายข้างต้นนั้น รัฐบาล
ไม่ใช้วิธีใหม่ใด ๆ ที่จะบังคับซื้อที่ดินและบังคับจ้างแรงงานดังนี้
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงประดิษฐมนูธรรมกลับ
มารับราชการเป็นรัฐมนตรีสืบไป"²

¹ สถาบันไทยคดี มข. FO 371/17175 Political Situation in
Siam, From Sir J. Crosby, dated Sept. 7, 1933.

² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 17/17, เรื่องเดิม.

เมื่อพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีได้นำความขึ้นกราบบังคมทูล ฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องที่รัฐบาลจะเรียกตัวหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับประเทศไทย และขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตแต่งตั้งหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นรัฐมนตรี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นรัฐมนตรีตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ หลวงประดิษฐมนูธรรมจึงได้เดินทางกลับมายังประเทศไทยในวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

การที่คณะรัฐมนตรีมีมติยินยอมให้หลวงประดิษฐมนูธรรมเดินทางกลับประเทศไทย และเข้าร่วมในคณะรัฐบาลเวลานั้น แสดงว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมมิได้มีความผิดแต่อย่างใด เพียงแต่ถูกกักขังออกไปจากวงการเมืองชั่วคราวเท่านั้น แต่ก็ยังมีบุคคลอีกมากที่ยังคงมีความระแวงสงสัยในตัวหลวงประดิษฐมนูธรรมอยู่ว่าจะเป็นผู้ที่นิยมระบอบคอมมิวนิสต์อันเป็นเหตุให้คณะบุคคลก่อการกบฏต่อรัฐบาลโดยอ้างว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมผู้ได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลจะทำกรเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบประชาธิปไตยไปเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ นอกจากนี้แม้ในบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเองก็ยังมีผู้ที่สนใจในตัวหลวงประดิษฐมนูธรรมอยู่ด้วย ^๑ เมื่อเป็นเช่นนี้หลวงประดิษฐมนูธรรมจึงต้องการให้มีการสอบสวนอย่างเป็นทางการเพื่อพิสูจน์ให้ประชาชนเห็นว่าตนเป็นผู้นิยมในระบอบคอมมิวนิสต์จริงหรือไม่ และในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๒/๒๔๗๖ เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ นายพิภพ สงขลา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๑ ได้เสนอญัตติว่า

"...ข้าพเจ้าจึงเห็นเป็นการสมควรที่ให้พิจารณาถึงให้ประจักษ์แจ้งลงไปว่ามีมลทินหรือไม่ การพิจารณาว่ามีมลทินหรือไม่นั้นก็อยู่ที่การพิจารณาว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ วิธีการพิจารณานี้ข้าพเจ้าเห็นว่าอาจทำได้ด้วยการตั้งกรรมาธิการคณะหนึ่งประกอบด้วยบุคคลที่ทรง

^๑ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๒/๒๔๗๖ (สามัญ) สมัยที่ ๒ วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖.

ไว้ด้วยความยุติธรรมพิจารณาการนี้ไว้" ¹

ที่ประชุมของสภาผู้แทนราษฎร ได้ลงมติให้ตั้งคณะกรรมการวิชาการวิสามัญชั้นคณะหนึ่ง
ประกอบด้วย

1. หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ
2. พระยาราชสุวพันธ์
3. พระยาศรีสังกร

นอกจากนี้ที่ประชุมได้อนุมัติให้ เซอร์โรเบิร์ต ฮอลแลนด์ (Sir Robert Holland) และมองซิเออร์กียอง (Monsier Guyon) เป็นผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ชัก
ถาม

คณะกรรมการวิชาการวิสามัญชุดนี้ได้มีการประชุมกันเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ.
2476 วันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476 และวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476
โดยตกลงกันว่าข้อวินิจฉัยอันเป็นประเด็นสำคัญอยู่ที่ความเห็นทางการเมือง ซึ่งจะได้ออกจากการ
สอบถามปากคำของหลวงประดิษฐมนูธรรม ²

การสอบสวนหลวงประดิษฐมนูธรรมในครั้งนี้มิได้มีจุดประสงค์ที่จะสอบแนวความคิดทางการเมืองอย่างจริงจัง
จะเป็นก็แต่เพียงเพื่อให้คนทั่วไปเข้าใจว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมมิได้นิยมในระบอบคอมมิวนิสต์
เพื่อหลวงประดิษฐมนูธรรมจะได้เข้าร่วมรัฐบาลได้โดยมิเป็นที่ข้องใจของประชาชน ³ และในที่สุดคณะกรรมการก็ได้สรุปว่า หลวง
ประดิษฐมนูธรรมมิได้มีแนวความคิดแบบคอมมิวนิสต์ดังข้อกล่าวหา ภายหลังจากการสอบสวน
ครั้งนี้สิ้นสุดลงผลการสอบสวนทำให้หลวงประดิษฐมนูธรรมได้รับความนิยมอีกครั้งหนึ่ง
อันเป็นโอกาสให้หลวงประดิษฐมนูธรรมได้สร้างอิทธิพลทางการเมืองต่อไป

¹ เรื่องเดียวกัน.

² วิภา มโนพิโมกษ์, เรื่องเดิม, หน้า 104.

³ ฎรายละเอียดการสอบสวนหลวงประดิษฐมนูธรรมได้ใน "สอบสวนหลวงประดิษฐ์เรื่องคอมมิวนิสต์", ประชาชาติ, วันที่ 14, 15, 16 มีนาคม พ.ศ. 2476.